

» mari via est tua, » id est, in Gentibus prædicatur Christus tuus. In alio quippe Psalmo ita dicitur : « Deus miseretur nostri, et benedicat nos, illuminet vultum suum » super nos, ut cognoscamus in terra viam tuam. Ubi in » terra? In omnibus gentibus salutare tuum¹ : » hoc est, « In mari est via tua. Et semitæ tuæ in aquis multis : » hoc est, in populis multis. « Et vestigia tua non cognoscuntur. » Nescio quos tetigit, et mirum nisi et ipsos Judæos. Ecce jam sic propalata est Gentibus misericordia Christi, ut « In mari sit via tua, et semitæ tuæ in aquis » multis, et vestigia tua non cognoscuntur. » Unde, a quibus non cognoscuntur, nisi ab his qui adhuc dicunt : Nondum venit Christus? Quare dicunt : Nondum venit Christus? Quia nondum agnoscunt super mare ambulantem.

XXII. « Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu » Moysi et Aaron². » Quare hoc addiderit, indagare aliquantum difficile est. Adjuvate ergo nos intentione vestra : quia post ipsos duos versus finis erit et Psalmi et sermonis ; ne forte cum aliquid restare arbitramini, timore laboris minus ad præsens attendatis. Cum dixisset : « In mari est » via tua, » quod intelligimus in gentibus ; « Et semitæ » tuæ in aquis multis, » quod intelligimus in populis multis : adjunxit, « Et vestigia tua non agnoscuntur. » Et quærebamus a quibus non agnoscerentur ; et subiecit continuo : « Deduxisti sicut oves plebem tuam in manu » Moysi et Aaron : » id est, ab ista plebe tua, quæ deducta est in manu Moysi et Aaron, vestigia tua non cognoscuntur. Quare ergo positum est, nisi increpandi et exprobrandi causa, « In mari est via tua? » Unde « In mari est » via tuâ, » nisi quia exclusa est a terra tua? Expulerunt Christum, noluerunt esse suum Salvatorem ægri : ille autem coepit esse in gentibus, et in omnibus gentibus, in

¹ Psal. LXVI, 2, 3. — ² Id. LXXVI, 21.

multis populis. Salvæ factæ sunt etiam reliquæ populi illius. Remansit foris ingrata multitudo, et claudicans Jacob femoris latitudo¹. Latitudo enim femoris intelligitur in multitudine generis, et facta est in majori parte Israëlitarum turba quædam vana et insipiens, quæ non agnosceret vestigia Christi in aquis. « Deduxisti sicut » oves plebem tuam : » et non te cognoverunt. Tanta cum illis bona fecisti, mare divisisti, inter aquas per aridam trajecisti, persequentes inimicos fluctibus operuisti, in deserto egentibus manna pluisti, deducens eos « In » manu Moysi et Aaron : » et expulerunt te a se, ut in mari esset via tua, et vestigia tua non cognoscerent.

ENARRATIO²

IN PSALMUM LXXVII.

I. PSALMUS iste ea continet, quæ in veteri populo acta narrantur : recentior autem et posterior populus admonetur, ut caveat ne sit ingratus beneficiis Dei, ejusque in se provocet iracundiam, cujus obedienter et fideliter debet suscipere gratiam : « Ne fiant, inquit, sicut patres » eorum generatio prava et amaricans, generatio quæ » cor non direxit suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus³. » Hæc est igitur Psalmi hujus intentio, hæc utilitas, hic uberrimus fructus. Sed cum omnia videantur perspicua et aperta dici atque narrari, primitus movet atque intentos facit titulus ejus. Neque enim frustra inscribitur, « Intellectus Asaph⁴ : » nisi quia fortasse non

¹ Gen. xxxii, 31. — ² Dictata anno Christi 415, ex Epist. clxix ad Evodiu-
m n. 1. — ³ Psal. LXXVII, 9. — ⁴ Ibid. 1.

quod superficies sonat, sed interius aliquid intelligentem quærent ista lectorem. Deinde narraturus et commemoraturus hæc omnia, quæ videntur auditore quam expositore potius indigere: «Aperiam, inquit, in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio¹.» Quis non hic de somno excitetur? Quis audeat velut manifestas legendo percurrere parabolas et propositiones, quæ nominibus suis indicant altius se perscrutari oportere? Parabola quippe alicujus rei similitudinem præ se gerit: quod licet sit vocabulum græcum, jam tamen pro latino usurpatur. Et notum est quod in parabolis quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur, comparantur. Propositiones autem quæ græce appellantur, *πρόβλημα* quæstiones sunt habentes aliquid quod disputatione solvendum sit. Quis ergo parabolas et propositiones transitorie legat? Quis non his auditis vigilantia mentis intendat, ut ad earum fructum intelligendo perveniat?

II. «Attendite, inquit, populus meus, legem meam².» Quem hic credamus loqui nisi Deum? Ipse enim legem dedit populo suo, quem liberatum ex Ægypto congregavit, quæ congregatio proprie Synagoga nuncupatur, quod interpretatur Asaph. Utrum ergo ita dictum est, «Intellectus Asaph,» quod ipse Asaph intellexerit; an figurate intelligendum, quod eadem Synagoga, hoc est, idem populus intellexerit, cui dicitur: «Attendite, populus meus, legem meam?» Quid est ergo quod eundem populum per Prophetam increpat, dicens: «Israël autem me non agnovit, et populus meus non intellexit³?» Sed profecto erant etiam in illo populo qui intelligerent, habentes fidem quæ postea revelata est, non ad legis litteram, sed ad gratiam Spiritus pertinentem. Non enim sine ipsa fide fuerunt, qui ejus in Christo futuram revelationem prævidere et prænuntiare

¹ Psal. lxxvii, 2. — ² Ibid. 3. — ³ Isaï. 1, 3.

potuerunt; cum et illa vetera sacramenta significantia fuerint futurorum. An soli Prophetæ habebant hanc fidem, non et populus? Imovero etiam qui Prophetas fideliter audiebant, eadem adjuvabantur gratia, ut intelligerent quod audiebant. Sed utique sacramentum regni cœlorum velabatur in Veteri Testamento, quod plenitudine temporis revelaretur in Novo. «Nolo enim vos, ait Apostolus,» ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes per Moysen baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eundem cibum spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Idem itaque in mysterio cibus et potus illorum qui noster, sed significatione idem, non specie: quia idem ipse Christus illis in petra figuratus, nobis in carne manifestatus. «Sed non, inquit, in omnibus illis beneplacitum est Deo¹. Omnes quidem eundem cibum spiritalem manducaverunt, et eundem potum spiritalem biberunt, id est, spiritale aliquid significantem: sed non in omnibus illis beneplacitum est Deo.» Cum dicit, «Non in omnibus,» erant ergo ibi aliqui in quibus beneplacitum est Deo; et cum essent omnia communia sacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ sacramentorum virtus est. Sicut et nunc jam revelata fide, quæ tunc velabatur omnibus in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatis², commune est lavacrum regenerationis; sed ipsa gratia cujus ipsa sunt sacramenta, qua membra corporis Christi cum suo capite regenerata sunt, non communis est omnibus. Nam et hæretici habent eundem baptismum, et falsi fratres in communionem catholici no-

¹ 1 Cor. x, 1-5. — ² Matth. xxviii, 19.

minis. Ergo et hic recte dicitur : « Sed non in omnibus » illis beneplacitum est Deo. »

III. Neque tamen, neque nunc infructuosa est vox dicentis : « Attendite, populus meus, legem meam. » Quæ locutio nota est in omnibus litteris, quod non ait : Attende; sed, « Attendite. Ex multis enim populus constat : quibus multis quod sequitur pluraliter dicitur. « Inclinate aurem vestram in verba oris mei. » Quod est, « Attendite, » hoc est, : « Inclinate aurem vestram : » et quod illic ait, « Legem meam ; » hoc ait hic, « Verba oris mei. » Ille namque pie attendit legem Dei et verba oris ejus, cujus aurem inclinat humilitas : non cujus erigit cervicem superbia. Quod enim infunditur, concavo humilitatis excipitur, eminentia tumoris expellitur. Unde alio loco : « Inclina, inquit, aurem tuam, et excipe verba » intellectus¹. » Satis itaque admoniti sumus etiam istum Psalmum hujus intellectus Asaph, quia genitivo casu in titulo positum est, hujus intellectus; non, hic intellectus, inclinata aure suscipere, id est, humili pietate. Nec, ipsius Asaph dictum est; sed, ipsi Asaph : quod græco articulo apparet, et in quibusdam latinis codicibus invenitur. Verba igitur ista intellectus sunt, id est, intelligentiæ sunt, quæ data est ipsi Asaph : quod non uni homini, sed melius accipimus congregationi populi Dei, unde nequaquam nos alienare debemus. Quamvis enim proprie dicatur Synagoga Judæorum, Ecclesia vero Christianorum, quia congregatio magis pecorum, convocatio vero magis hominum intelligi solet : tamen et illam dictam invenimus Ecclesiam, et nobis fortasse potius convenit dicere : « Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de » nationibus, ut confiteamur nomini sancto tuo². » Neque

¹ Prov. xxii, 17. — ² Psal. cv, 47.

dedignari nos oportet, imo gratias ineffabiles agere, quod sumus oves manuum ejus, quas prævidebat cum diceret : « Habeo alias oves quæ non sunt de hoc ovili, oportet » me et ipsas adducere, ut sit unus grex et unus pastor¹ : » jungendo scilicet fidelem populum Gentilium, fideli populo Israëliitarum, de quibus prius dixerat : « Non sum » missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël². » Nam et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos sicut pastor oves ab hædis³. Sic igitur audiamus quod dictum est : « Attendite, populus meus, legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei : » non tanquam Judæis, sed potius tanquam nobis, vel certe tam etiam nobis⁴ ista dicantur. Cum enim dixisset Apostolus : « Sed » non in omnibus illis beneplacitum est Deo, » ita ostendens fuisse ibi etiam illos in quibus beneplacitum est Deo; continuo subjecit : « Prostrati enim sunt in deserto, » deinde adjunxit : « Hæc autem figuræ nostræ factæ sunt, » ut non simus concupiscentes mala, sicut et illi concupierunt. Neque idolis servientes, sicut quidam eorum, sicut scriptum est : Sedit populus manducare et » bibere, et surrexerunt ludere. Neque fornicemur, sicut » quidam eorum fornicati sunt, et ceciderunt una die » viginti et tria millia. Neque tentemus Christum, sicut » quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt. » Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmura- » verunt, et perierunt ab exterminatore. Omnia autem » hæc in figura contingebant illis : scripta autem sunt ad » correptionem nostram, in quos finis sæculorum obve- » nit⁵. » Nobis ergo potius ista cantata sunt. Unde in hoc Psalmo inter cætera dictum est : « Ut cognoscat ge- » neratio altera, filii qui nascentur et exurgent. » Porro si

¹ Joan. x, 16. — ² Matth. xv, 24. — ³ Id. xxv, 32. — ⁴ Subaudi, quam Judæis. — ⁵ I Cor. x, 5-11.

ille interitus a serpentibus, et ab exterminatore illa perditio, et gladii trucidatio, figuræ fuerunt, sicut evidenter dicit Apostolus, cum illa omnia contigisse manifestum sit: non enim ait: In figura dicebantur, vel, In figura scripta sunt; sed, « In figura, inquit, contingebant illis: » quanto majore diligentia pietatis cavendæ sunt poenæ, quarum figuræ illæ fuerunt! Procul dubio quippe sicut in bonis rebus multo amplius boni est in eo quod per figuram significatur, quam in ipsa figura: ita et in malis longe utique pejora sunt quæ significantur figuris, cum tanta mala sint etiam significantes figuræ. Nam sicut terra promissionis, quo ille populus ducebatur, in comparatione regni cœlorum nihil est, quo christianus populus ducitur: ita et poenæ illæ quæ figuræ fuerunt, cum tam sint atroces, in comparatione poenarum quas significant, nihil sunt. Quas autem figuras dixit Apostolus, eas dicit iste Psalmus, quantum existimare possumus, parabolæ et propositiones: non in eo habentes finem, quod contigerunt; sed in eis rebus, ad quas rationabili comparatione referuntur. Attendamus ergo legem Dei populus ejus, et inclinemus aurem nostram in verba oris ejus.

IV. « Aperiam, inquit, in parabolis os meum, eloquar » propositiones ab initio¹. » A quo initio dicat, satis apparet in consequentibus. Non enim ex quo factum est cœlum et terra, vel ex quo creatum est in primo homine genus humanum; sed ex quo populi congregatio quæ adducta est ex Ægypto: ut sensus pertineat ad Asaph, quod interpretatur Congregatio. Sed utinam qui dixit: « Aperiam in parabolis os meum, » etiam intellectum nostrum in eas aperire dignetur. Si enim sicut os suum aperuit in parabolis, ita aperiret etiam ipsas parabolæ; et sicut eloquitur propositiones, ita eloqueretur et earum

¹ Psal. LXXVII, 2.

expositiones: non hic æstuaremus: nunc vero ita oblecta et clausa sunt omnia, ut etiamsi ad aliquid ipso adjuvante, unde salubriter pascamur, pervenire possimus, in sudore tamen vultus nostri edamus panem¹; et poenam definitionis antiquæ, non corporis tantum, sed et cordis labore pendamus. Dicat ergo, et audiamus parabolæ et propositiones.

V. « Quanta audivimus, et cognovimus ea, et patres » nostri narraverunt nobis²? » Dominus superius loquebatur. Nam cujus alterius verba credenda sunt: « Attendite, populus meus, legem meam? » Quid est ergo quod nunc repente homo loquitur? Jam enim hominis verba sunt: « Quanta audivimus, et cognovimus ea, et patres » nostri narraverunt nobis? » Nimirum jam Deus ex hominis ministerio locuturus, sicut ait Apostolus: « An » vultis experimentum accipere ejus qui in me loquitur » Christus³? » ex persona sua primum verba fieri voluit, ne verba ejus loquens homo, contemneretur ut homo. Ita enim se habent locutiones Dei, quæ nobis insinuantur per sensum corporis nostri. Creaturam subditam opere invisibili Creator movet: non ejus substantia in aliquid corporale et temporale convertitur, ut corporalibus et temporalibus signis, sive ad oculos, sive ad aures pertinentibus, quantum capere homines possunt, suam faciat innotescere voluntatem. Si enim Angelus uti potest æthere, aëre, nube, igne, et alia qualibet natura vel specie corporali; et homo vultu, lingua, manu, calamo, litteris, aliisque significantibus rebus ad suæ mentis indicanda secreta; postremo cum homo sit, nuntios homines mittit, et dicit alii: « Vade, et vadit; et alii: Veni, et venit; et » servo suo: Fac hoc, et facit⁴: » quanto majore et efficaciore potestate Deus, cui Domino universa subjecta sunt,

¹ Gen. III, 19. — ² Psal. LXXVII, 3. — ³ 2 Cor. XIII, 3. — ⁴ Luc. VII, 8.

et ipso Angelo et homine utitur, ut quod ei placet annuntiet? Quamvis itaque jam homo, dicat: « Quanta audivimus, et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis? » Tamen tanquam Dei verba, non tanquam humanas fabulas audiamus. Propter hoc enim præmissum est: « Attendite, populus meus, legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, eloquar propositiones ab initio. Quanta ergo audivimus, inquit, et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis? » Sic est, « Audivimus et cognovimus; » quomodo: « Audi filia et vide¹. » Audita enim sunt in Veteri Testamento, quæ cognoscuntur in Novo: audita cum prophetarentur, cognita cum implerentur. Ubi promissio redditur, non fraudatur auditio. « Et patres nostri, Moyses et Prophetæ, narraverunt nobis. »

VI. « Non sunt abscondita a filiis eorum, in generatione altera. » Hæc est nostra generatio, in qua nobis donata est regeneratio. « Annuntiantes laudes Domini, et potentias ejus, et mirabilia ejus quæ fecit². » Ordo verborum est: « Et patres nostri narraverunt nobis, annuntiantes laudes Domini. » Laudatur Dominus ut ametur. Quid enim salubrius amatur?

VII. « Et suscitavit Testimonium in Jacob, et Legem posuit in Israël³. » Hoc est initium, de quo supra dictum est, « Eloquar propositiones ab initio. » Initium est ergo Vetus Testamentum, finis Novum. Timor enim prævalet in Lege: et, « Initium sapientiæ timor Domini⁴: » Finis autem Legis Christus est ad justitiam omni credenti⁵: quo donante diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis⁶: et consummata charitas foras mittit timorem⁷, quoniam

¹ Psal. XLIV, 11. — ² Id. LXXVII, 4. — ³ Ibid. 5. — ⁴ Id. cx, 10. — ⁵ Rom. x, 4. — ⁶ Id. v, 5. — ⁷ I Joan. iv, 18.

» nunc sine Lege justitia Dei manifestata est. Sed quoniam » testimonium habet a Lege et Prophetis¹, » ideo « Suscitavit Testimonium in Jacob, et Legem posuit in Israël. » Nam et illud quod tam insigni et pleno tantis significationibus opere tabernaculum constitutum est, tabernaculum Testimonii nominatur², in quo erat velamen contra arcam Legis, sicut velamen contra faciem ministri Legis; quia in illa dispensatione parabolæ et propositiones erant. Ea quippe quæ prædicabantur et fiebant, velatis significationibus condebantur, et non revelatis manifestationibus cernebantur. « Cum autem transieris ad Christum, ait Apostolus, auferetur velamen³. » Quotquot enim sunt promissiones Dei, in illo « Etiam. Amen⁴. » Quisquis igitur Christo adhæret, totum bonum quod etiam in litteris Legis non intelligit habet: quisquis est autem alienus a Christo, nec intelligit, nec habet. « Suscitavit ergo Testimonium in Jacob, et Legem posuit in Israël. » More suo repetit. Nam quod est, « Suscitavit Testimonium; » hoc est, « Legem posuit: » et quod est, « In Jacob; » hoc est, « In Israël. » Nam sicut ista duo nomina sunt hominis unius, ita Lex et Testimonium duo sunt nomina rei unius. Interest aliquid, ait quispiam, inter « Suscitavit et posuit? » Ita sane, quemadmodum interest etiam inter « Jacob et Israël: » non quia erant duo homines, sed eadem duo nomina diversis causis uni homini sunt imposita; Jacob propter supplantationem, quoniam nascentis tenuit plantam fratris: Israël autem propter visionem Dei⁵. Sic aliud est, « Suscitavit, » aliud, « Posuit. » Nam, « Suscitavit Testimonium, » quantum existimo, dictum est, quod illo aliquid suscitatum est; « Sine Lege » enim, ait Apostolus, peccatum mortuum est: ego au-

¹ Rom. III, 21. — ² Exod. XL, 2. — ³ 2 Cor. III, 16. — ⁴ Id. I, 20. — ⁵ Gen. XXV, 25, et XXXII, 28.

» tem vivebam aliquando sine Lege : adveniente autem
 » mandato, peccatum revixit. » Ecce quod suscitatum est
 per Testimonium, quod est Lex, ut appareat quod late-
 bat, sicut paulo post dicit : « Sed peccatum, ut appareat
 » peccatum, per bonum mihi operatum est mortem¹. Po-
 » suit autem Legem, » dictum est, tanquam jugum pec-
 catoribus : unde dicitur, « Quia justo non est lex posita². »
 Testimonium est igitur, in quantum aliquid probat; Lex
 autem, in quantum jubet; cum sit una eademque res.
 Quocirca sicut lapis Christus, sed credentibus in caput
 anguli³, non credentibus autem lapis offensionis et petra
 scandali : ita Testimonium Legis eis, qui Lege non legitime
 utuntur, Testimonium est quo convincantur puniendi
 peccatores; his vero qui ea legitime utuntur, Testimonium
 est quo demonstratur ad quem liberandi confugere debent
 peccatores. « In ejus enim gratia est justitia Dei, testi-
 » monium habens a Lege et Prophetis, qua justificatur
 » impius : quam quidam ignorantes, et suam volentes
 » constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti⁴. »

VIII. « Quanta, inquit, mandavit patribus nostris nota
 » facere ea filiis suis? Ut cognoscat generatio altera, filiis
 » qui nascentur et exurgent, et narrent filiis suis. Ut po-
 » nant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum
 » Dei, et mandata ejus exquirant. Ne fiant, sicut patres
 » eorum, generatio prava et amaricans : generatio quæ
 » cor non direxit⁵ suum, et non est creditus cum Deo
 » spiritus ejus? » Hæc verba indicant duos quodam modo
 populos, alterum ad Vetus, alterum ad Novum Testa-
 mentum pertinentem : nam quod ait, « Quanta mandavit
 » patribus nostris, nota facere ea filiis suis, » mandata
 eos accepisse dixit, « Nota facere ea filiis suis, » non ta-

¹ Rom. vii, 8, 9 et 13. — ² 1 Tim. i, 9. — ³ Psal. cxvii, 22. — ⁴ Rom. x, 3. — ⁵ Psal. lxxvii, 5-8.

men eos agnovisse aut fecisse : sed ad hoc acceperunt
 ipsi, « Ut cognoscat generatio altera, » quod illa non cog-
 novit. « Filii, qui nascentur et exurgent. » Nam illi qui
 nati sunt, non exurrexerunt : quia non sursum cor, sed
 in terra potius habuerunt. Cum Christo enim exurgitur :
 unde dictum est : « Si exurrexistis cum Christo, quæ sur-
 » sum sunt sapite¹. Et narrent, inquit, filiis suis, ut
 » ponant in Deo spem suam. » Ita enim non suam justi-
 tiam justi volunt constituere, sed revelant ad Deum viam
 suam, et sperant in eum, ut ipse faciat². « Et non oblivis-
 » cantur operum Dei : » magnificando scilicet et jaectando
 opera sua, tanquam ipsi faciant; cum Deus sit qui opera-
 tur in eis qui bona operantur, et velle et operari pro bona
 voluntate³. « Et mandata ejus exquirant. » Cum jam ea
 didicerint, quomodo exquirant? « Quanta enim, inquit,
 » mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, ut
 cognoscat generatio altera? » Quid cognoscat? Utique
 mandata quæ mandavit. Quomodo ergo adhuc exquirant,
 nisi quia ponendo in Deo spem suam, tunc mandata ejus
 exquirant, ut ab eis illo adjuvante compleantur? « Ne fiant,
 » sicut patres eorum, generatio prava et amaricans, gene-
 » ratio quæ non direxit cor suum. » Et dicit quare con-
 tinuo subjungendo, « Et non est creditus cum Deo spiritus
 » ejus : » id est, quia non habebat fidem, quæ impetrat
 quod Lex imperat. Quando enim cum Spiritu Dei ope-
 rante spiritus hominis cooperatur, tunc quod Deus jussit
 impletur : et hoc non fit, nisi credendo in eum qui justi-
 ficat impium⁴. » Quam fidem non habuit generatio prava
 et amaricans; et ideo de illa dictum est : « Non est credi-
 » tus cum Deo spiritus ejus. » Multo enim hoc expressius
 dictum est, ad significandam gratiam Dei, quæ non so-

¹ Coloss. iii, 1. — ² Psal. xxvii, 5. — ³ Philip. ii, 13. — ⁴ Rom. iv, 5.

lum operatur remissionem peccatorum, sed etiam cooperantem sibi facit hominis spiritum in opere bonorum factorum : quasi diceret : Non credidit Deo spiritus ejus. Hoc est enim habere cum Deo creditum spiritum, non credere spiritum suum posse facere sine Deo justitiam, sed cum Deo. Hoc est etiam credere in Deum : quod utique plus est quam credere Deo. Nam et homini cuilibet plerumque credendum est, quamvis in eum non sit credendum. Hoc est ergo credere in Deum, credendo adhærere ad bene cooperandum bona operanti Deo. « Quia sine me, inquit, » nihil potestis facere ¹. » Quid autem plus hinc Apostolus dicere potuit, quam quod ait : « Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est ²? » Alioquin Lex illa testimonium est quo damnetur, non quo absolvatur reus. Littera enim est minax, quæ convincat prævaricatores, non spiritus adjuvans, qui liberet et justificet peccatores. Generatio ergo illa, cujus exemplum cavendum est, ideo prava et amaricans fuit, quia « Non est creditus cum Deo spiritus » ejus : » quia etsi aliqua credidit Deo, non tamen credidit in Deum : non ex fide adhæsit Deo, ut sanata a Deo bene cooperaretur cum operante in se Deo.

IX. Denique, « Filii Ephræm intendentes et mittentes » arcus, conversi sunt in die belli ³. » Persequentes Legem justitiæ, in Legem justitiæ non pervenerunt ⁴. Quare? Quia non ex fide. Generatio enim erat, cujus spiritus cum Deo creditus non est : sed tanquam ex operibus : quia non sicut tetendit et misit arcus, (quod foris apparet, tanquam in operibus Legis,) ita direxit et cor, ubi justus vivit ex fide ⁵, quæ per dilectionem operatur ⁶; qua inhæretur Deo, qui operatur in homine et velle et operari pro bona voluntate ⁷. Nam quid est aliud tendere arcum, et mittere,

¹ Joan. xv, 5. — ² 1 Cor. vi, 17. — ³ Psal. lxxvii, 9. — ⁴ Rom. ix, 31. — ⁵ Id. i, 17. — ⁶ Gal. v, 6. — ⁷ Philip. ii, 13.

et converti in die belli, nisi attendere et promittere in die auditionis, et deserere in die tentationis; armis quasi proludere, et ad horam certaminis nolle pugnare? Quod sane ait : « Tendentes et mittentes arcus : » cum debuisse dicere videatur, tendentes arcus, et mittentes sagittas; non enim arcus mittitur, sed ab arcu aliquid mittitur; aut illa locutio est de qua superius disseruimus, ubi dictum est : « Suscitavit testimonium, » quia suscitavit aliquid testimonio, ita et hic, « Mittentes arcus, » quia miserunt aliquid arcibus : aut obscurus ordo verborum est, cum præmissione verbi, quod etiam tacitum subaudiendum est, ut iste ordo sit, « Filii Ephræm intendentes arcus et » mittentes, » et subaudiatur sagittas, pleniusque sit, tendentes arcus et mittentes sagittas : quia etiam si diceret : « Tendentes et mittentes sagittas, » non utique tendentes sagittas intelligere deberemus; sed audito eo quod dixit, tendentes, subaudire potius arcum, quamvis dictum non fuerit. Nonnulli sane codices græci habere dicuntur, « Tendentes et mittentes arcubus, » ut sine dubitatione subaudiamus sagittas. Quod vero per filios Ephræm universam illam generationem amaricantem intelligi voluit, locutio est a parte totum significans. Et ideo fortasse electa est ista pars, ex qua ille populus totus significaretur, quia de his potissimum boni aliquid expectandum fuit; quia ex illo nati sunt, quem nepotem suum Jacob, quamvis a patre ejus tanquam minorem ad sinistram constitutum, manu tamen dextera benedixit, eumque majori fratri arcana benedictione præposuit ¹; ut quod ita hoc loco tribus illa culpatur, nec apparuisse in ea quod illa benedictio promittebat ostenditur, satis intelligamus quod etiam tunc ex verbis patriarchæ Jacob longe aliud figurabatur, quam prudentia carnis expectat. Figurabatur enim quod

¹ Gen. xlviii, 14.